

Рівень соціальної адаптації дітей старшого шкільного віку з вадами слуху

Резюме

Проведено сравнение уровня социальной адаптации детей старшего школьного возраста с недостатками слуха, занимающихся и незанимающихся спортом.

Summary

Level of social adaptation of senior school children with hearing defects engaged and non-engaged in sport has been compared.

Постановка проблеми. Нині у суспільстві зріс інтерес до фізичної культури та спорту як до ефективного засобу профілактики вад розвитку інвалідів різних форм нозологій, зокрема до глухих і слабкочуючих індивідів. Фізичне виховання є інваріантною складовою частиною навчального процесу спеціалізованих шкіл-інтернатів. Протягом останніх років в Україні відкрито 26 спеціальних дитячо-юнацьких спортивних шкіл. Така зацікавленість суспільства проблемою інвалідів потребує розроблення науково-методичного забезпечення навчального і навчально-тренувального процесів.

Одним із найважливіших питань адаптивної фізичної культури та спорту дітей з вадами розвитку, що постає перед представниками спеціальної освіти, охорони здоров'я і соціального забезпечення, є об'єктивна та інформативна оцінка рівня їх соціальної адаптації як одного з головних показників загального розвитку [2, 9].

Аналіз роботи спеціальних шкіл-інтернатів для глухих та слабкочуючих дітей показав, що нині проблема полягає у відсутності об'єктивної методики оцінки соціальної адаптації дітей із вадами слуху.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження проводилося згідно зі зведеним планом НДР у галузі фізичної культури і спорту на 2006–2010 рр. за темою “Теоретико-методичні аспекти адаптивного фізичного виховання різних груп населення”.

Мета дослідження — порівняти рівень соціальної адаптації дітей старшого шкільного віку з

вадами слуху, які займаються і не займаються спортом.

Об'єкт дослідження — фізична культура та спорт дітей з вадами слуху.

Предмет дослідження — фізична культура та спорт як засіб соціальної адаптації дітей з вадами слуху.

Методи і методологія дослідження. Дослідження базувалося на загальноприйнятих наукових уявленнях про соціальну адаптованість як один з аспектів соціального здоров'я і загального стану людини в цілому (Study protocol for the World Health Organization, 1993).

За методиками Life Satisfaction Index та Modified Self-report Measure of Social Adjustment (за версією D. Wade, 1992) було здійснено оцінку рівня соціальної адаптації дітей старшого шкільного віку з вадами слуху.

Окремо було розроблено анкету на основі понять про макро-, мезо- та мікрофактори соціальної адаптації [1, 5–8].

Дослідження проводилося серед учнів 7–10-х класів спеціальних загальноосвітніх шкіл-інтернатів № 9, 18 для глухих та слабкочуючих дітей. Контингент опитуваних — дівчата та юнаки віком 13–16 років (разом 64), з яких 27 займаються спортом — експериментальна група (I) і 37 — не займаються — контрольна група (II).

Результати дослідження та їх обговорення. Відомі методики оцінки соціальної адаптації, що використовуються у соціальній практиці — “Шкала соціально-психологічної адаптованості” Роджерса–Даймонда, “Методика вивчення особистості дезадапованого підлітка”, “Методи-

ка діагностики егоцентризму у підлітків”, “Опросник Т.М. Ахенбаха”, “Карта психологічної характеристики особистісного розвитку підлітка”, “Фрейбурзьська анкета”, тест “Соціальна установка”, “Методика визначення індивідуальних копінг-стратегій Е. Хайма”, “Карта спостережень Скота”. Проте ми не знайшли спеціальної методики для оцінки рівня соціальної адаптації дітей-інвалідів [4].

Вивчення теоретичних даних про соціальну адаптацію вітчизняних та зарубіжних авторів [1, 5–8], дозволило отримати уявлення про макро-, мезо- та мікрофактори соціальної адаптації глухих і слабкочуючих дітей. Далі, за Змановською [3], керуючись теорією стигматизації (Е. Лемерта, Г. Беккера) і даними І. Гофмана — представників теорії девіантної поведінки, — ми склали анкету із використанням критеріїв оцінки девіантної поведінки [1, 5–8].

Запитання були розподілені відповідно до рівнів соціальної адаптації у реверсивному порядку — від загальних (мікрорівень) до часткових (макрорівень). Це, на нашу думку, має забезпечити простоту використання анкети, що пов'язано з певними особливостями опитуваного контингенту (рис. 1, 2).

Аналіз відповідей респондентів (протоколу анкети) на поставлені запитання дозволяє виявити деяку узагальнену структуру їх соціальної адаптації. Дозвілля дітей обох груп не відрізняється за своєю поведінкою і змістом. Основна кількість дітей обох груп має постійні захоплення, деякі з них мають тимчасові захоплення, і незначна кількість дітей обох груп ще не визначилася з їх вибором. Стосовно планів на майбутнє, кількість тих, хто вже визначився у виборі професії, більша серед дітей, які займаються спортом. Ставлення дітей до правил поведінки взагалі і до правил поведінки у школі подібні у своїх тенденціях; можна було б очікувати більшу різницю відповідей від дітей обох груп, оскільки

заняття спортом передбачають високу дисциплінованість, проте відповіді схожі. Це можна пояснити значною виховною роллю спеціалізованих шкіл у житті слабкочуючих дітей. Відповідь на запитання про ставлення до навчальної діяльності у більшості випадків має більш емоційне, ніж раціональне забарвлення, проте можна відмітити відносно незначну кількість дітей групи I, яким цікаво вчитися, що можна

пояснити спрямованістю їхніх інтересів і захоплень на спорт. Можна відмітити підвищену відповідальність слабкочуючих дітей по відношенню до своїх здорових однолітків. Ми пояснюємо це провідною роллю сім'ї, де є діти з вадами слуху. Наявність у групі

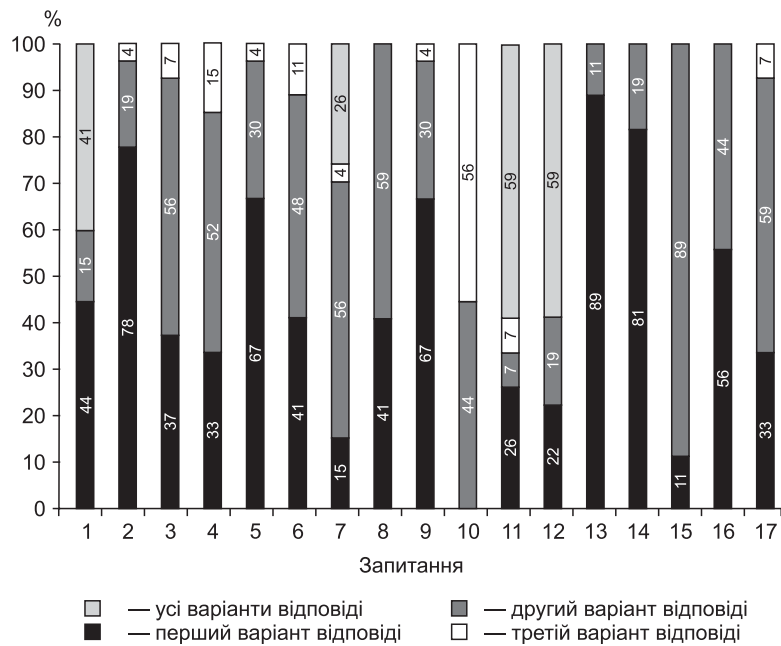

Рис. 1. Результати відповідей на запитання анкети групи I

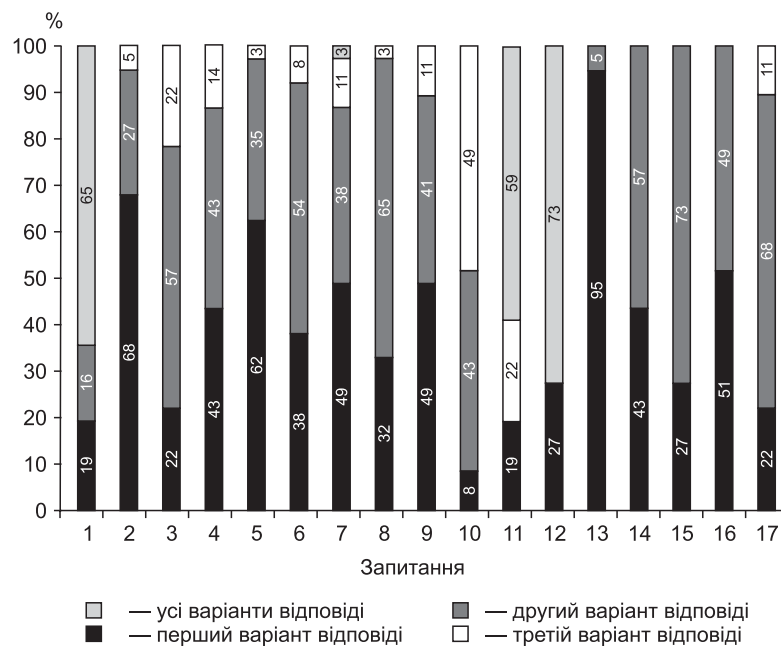

Рис. 2. Результати відповідей на запитання анкети групи II

II трьох дітей, які зовсім не мають друзів, ми можемо пояснити тим, що заняття спортом (особливо командними видами) ставлять підвищені вимоги до управління своєю поведінкою, починаючи від стосунків із тренером і закінчуючи стосунками з членами команди. Діти, які займаються спортом, розширюють соціальне середовище, в якому вони можуть шукати друзів і будувати свої стосунки; а діти, які не займаються спортом, не мають названих вище можливостей. У житті слабкочуючих дітей не все так добре, як хотілося б, починаючи від особистих проблем і закінчуючи ставленням держави до проблеми інвалідів. У групі II чітко вирізняється високий процент дітей, рідше налаштованих на боротьбу зі своїми невдачами і помилками, що можна пояснити специфікою занять спортом, в якому все спрямовано на їх подолання для досягнення максимально можливого результату. Запитання про наявність вад у

респондентів складне у зв'язку з неоднозначним розумінням слова "вади", проте ми були змушені поставити його для повного розуміння їхньої самооцінки. Опитування показало високу самооцінку дітей обох груп. (див. рис. 1, 2).

Висновки

1. У сучасних умовах інтеграції інвалідів у суспільство питання засобів і методів соціальної адаптації дітей з порушеннями фізичного розвитку стає все актуальнішим.

2. Науково-методичне забезпечення соціальної адаптації дітей-інвалідів залишається недостатнім, про що свідчить відсутність спеціальних діагностичних тестів їх фізичного і психологічного стану та соціальної адаптованості. Аналіз зарубіжних джерел також свідчить про необхідність розробки спеціальних діагностичних методик фізичної і психологічної адаптованості.

3. Складність розробки необхідної методики зумовлена труднощами доведення її валідності статистично.

4. Проведене дослідження дозволяє зробити висновки щодо

провідної ролі виховної установи в соціальній адаптації слабкочуючих дітей старшого шкільного віку.

1. Андреева Г.М. Социальная психология. — М., 1988. — С. 331—348.

2. Евсеев С.П., Шапкова Л.В. Адаптивная физическая культура. — М.: Сов. спорт, 2000. — 240 с.

3. Змановская Е.В. Девиантология: (Психология отклоняющегося поведения): Учеб. пособие для студ. вузов. — 2-е изд., испр. — М.: Издательский центр "Академия", 2004. — 288 с.

4. Клейберг Ю.А. Социальная психология девиантного поведения: Учеб. пособ. для вузов. — М.: ТЦ Сфера, 2004. — 192 с.

5. Колесник І.П. Соціалізація особистості глухого школяра / Укр. пед. ун-т ім. М. Драгоманова, 1994. — 112 с.

6. Кон И.С. Психология ранней юности. — М., 1989. — С. 149—167.

7. Мудрик А.В. Социальная педагогика: Учеб. для студентов пед. вузов / Под ред. В.А. Сластенина. — М.: Academia, 2003. — 260 с.

8. Петровский А.В. Проблемы развития личности с позиции социальной психологии // Вопросы психологии. — 1984. — № 4.

9. Чудна Р.В. Стан і актуальні питання галузі фізичного виховання неповносправних в Україні // Теорія і методика фіз. виховання і спорту. — 2002. — № 4. — С. 62—66.